

"אין זה כתוב בשום מקום במלכים" - האמנם כך? ישראל דנדרוביץ

ההיתה יציאת מצרים שלישית? יחיאל מוזס

תגובות צואת כלבים לענין ק"ש ותפילה יהושע ענבל

כי יוונית יהושע ענבל

גילוח ערב שבת בין המצרים אברהם במברגר

על 'הערה על פירושי הטור לתורה' יעקב ישראל סטל

"אין זה כתוב בשום מקום במלכים" - האמנם כך?

ישראל דנדרוביץ

א. כתב הגאון רבי יעב"ץ בהגהותיו על דברי הגמרא (זבחים לא, א): "אמר רבי ינאי: חישב שיאכלוהו כלבים למחר - פיגול, דכתיב 'ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל'":

"דכתיב ואת איזבל - כפי שכתוב כאן בספרנו אין זה כתוב בשום מקום במלכים (והמראה מקום נרשם בטעות), וצ"ל כך, הכלבים יאכלו את איזבל בחל יזרעאל, והוא קרא קמא (מלכים א' כא, כג)."

הגמרא מחפשת פסוק בו קיים ביטוי של 'אכילה' על אכילת בשר על ידי כלבים, והגמרא מוצאת זאת בפסוק 'ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל'. טוען על כך היעב"ץ בנחרצות כי פסוק זה כפי שהוא מופיע לפנינו "אין זה כתוב בשום מקום במלכים", ואף המראה מקום המצוין שם על אתר אינו כי אם טעות.

אם אין פסוק שכזה, טורח איפוא היעב"ץ בעבורינו והוא מעתיק לנו את הפסוק שלדעתו הוא הנכון והמתאים להשתלב בתוך דברי הגמרא, וזה (מלכים א' כא, כג): "וְגַם לְאִיזָבֵל דָּפַר ה' לְאֹמְרֵי הַכִּלְבִּיִּם יֹאכְלוּ אֶת אִיזָבֵל בְּחֶלֶץ יִזְרְעָאֵל".

ב. ולמרבה המבוכה לא ידעתי לפרנס איך נשמט מעיניו הבדולחים של היעב"ץ כי פסוק שכזה, כפי המצוטט בגמרא, קיים גם קיים בספר מלכים (מלכים ב' ט, י): "וְאֶת אִיזָבֵל יֹאכְלוּ הַכִּלְבִּיִּם בְּחֶלֶץ יִזְרְעָאֵל וְאֵין קָבֵר וַיִּפְתַּח הַדָּלֶת וַיָּנֹס".

כך שתיקונו של היעב"ץ הרושם בגמרא פסוק אחר, אם הוא מתבסס רק על כך שפסוק כצורתו המופיעה בגמרא אינו מופיע בספר מלכים, קשה לנו לפרנסו, שכן עינינו הרואות מקרא ערוך ומפורש שכזה. ותימה על גאון מופלג שכמותו שנעלמו ממנו לפי שעה דברי הפסוק המפורשים.

ג. אכן כבר לימד אותנו ידידי הרב יעקב שמואל שפיגל בספרו 'עמודים בתולדות הספר העברי' (הגהות ומגיהים, עמ' 317): "וכלל זה יהא נקוט בידך לגבי כל המגיהים. לעולם יש לראות מה נוסח הדפוס שהיה ביד המגיה. דבר ברור הוא שאם לא נעשה כן, אלא

נתייחס רק לנוסח הדפוס הנמצא בידינו, הרי שתמיד ימצא מקומות מוקשים בדברי המגיה, והגהתו תהיה לעתים מיותרת, או בלתי מובנת, וכבר שגו בזה רבים

וטובים".

כך שהיה מקום לכאורה לומר כי שמא בש"ס שלפני היעב"ץ היה רשום נוסח שונה של פסוק והוא אכן אינו כתוב בשום מקום בספר מלכים. אך זה אינו, שכן הש"ס עימו השתמש היעב"ץ בלומדו מסכת זבחים עדיין שמור בגנזי בית הספרים הלאומי, והוא ש"ס דפוס פפד"מ שנת ת"פ - תפ"ב, ועליו הוא שרשם את הגהותיו. והנה בדפוס זה מופיעה הגירסא בדיוק כמו שהיא לפנינו.

יתירה על זאת גם בדקתי בכתב יד מינכן ובדפוס הראשון של הבבלי שנדפס בוונציה ובמקורות קדומים נוספים, ובכולם ללא יוצא מן הכלל - ציטוט הפסוק הוא כמו לפנינו. אין ולו מקום אחד בו מופיע הפסוק בשיבוש כזה או אחר. כך שטענת היעב"ץ כי "אין זה כתוב בשום מקום במלכים" נאמרה על הפסוק 'ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל', והרי הדברים פלא שכן הפסוק כתוב להדיא.

המשך בעמוד הבא

איתמר בו לדרשן

דיונים ערים מסביב לנושאי הגליונות הקודמים מתנהלים באתר דאצ'ה:

- כאן ניתן לעיין ולהשתתף בדיון מסביב למאמרו של ר"י ענבל, 'על חרוב לשבעים שנה'.
- מסביב לשיר 'תפילה' של רא"א קפלן ונוסחאותיו השונות, התפתח דיון כאן.
- הדיון על אודות מחיצה לחשש חמץ עודנו מתנהל כאן.

*

בבתי המדרש השונים בוקע ועולה קול התורה בענינים מגוונים:

- ר' יחיאל גולדהבר הביא לפני הלומדים תגלית מפתיעה על אודות ספר חמדת ימים.
- בבית מדרשו של ר' יהודה זייבלד עלו חידושים נפלאים ודשו בהם רבים.
- בבית המדרש מטוב נהור, הופיע נהורה של שיחת רבי אברהם יצחק גרינבוים שליט"א לפרשת חקת.

מסביר איפוא היעב"ץ כי אין הוא מצטט את הפסוק מספר מלכים ב' כי אם את זה שהביא מספר מלכים א' – מפני שהוא הפסוק הראשון שבו מוזכרת אכילת בשר על ידי כלבים, ובזה הוא אכן צודק בהחלט, כי אם הוא מגיע להחליט מדעתו את הפסוק שיש לשלב בגמרא הרי שבוודאי ראוי שהציטוט יהיה מהפסוק הראשון שנאמר בעניין.

לו היה היעב"ץ מקשה זאת - היתה זו קושיה במקומה, ואולי אפילו היתה בכך סיבה להצדיק את תיקון הגירסא אותה הציע ובה הוא מחליף את הפסוק מספר מלכים ב' עם הפסוק מספר מלכים א'. אך היעב"ץ אינו עושה זאת והוא אינו מתייחס כלל לקושיה מסוג כזה, וכל דבריו אינם מתבססים כי אם על הקביעה כי הפסוק שלפנינו "אין זה בשום מקום".

ו. יש לחדד, שאם באנו לחפש אחר הפסוק הראשון בו מוזכרת אכילת בשר על ידי כלבים, גם הפסוק שהציע היעב"ץ אינו ראשון. קדמו לו כמה פסוקים הבאים בסגנון הפסוק הבא (מלכים א' יד, יא): "הִמֵּית לַיְרֵבָעִים בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהִמֵּית בַּעֲשָׂה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי ה' דָּבָר", ופסוקים אלו קודמים לפסוקי אכילת בשר איזבל. כך שהשאלה מתחזקת יותר: מדוע הגמרא לא הביאה את הראיה מהפסוקים הללו שהם מוקדמים יותר.

אולם אנו מתמקדים בדיוק באותו סגנון שמצאה הגמרא בפסוק 'ואת איזבל יאכלו הכלבים' – שהיא אכילת בשר אדם על ידי כלבים, ושואלים בכפליים: הן מדוע לא הביאה הגמרא את הפסוק מספר מלכים א' בו מוזכר אכילת איזבל על ידי הכלבים (שזהו גם הפסוק אותו ציטט היעב"ץ) והן מדוע לא הביאה הגמרא את הפסוק המוקדם אף יותר בו מדובר על אכילת המת לירבעם על ידי הכלבים, וצ"ע.

אכן, בהוצאה זו נוספו אלפי הגהות, חלקם ממה שהשמיטו מדפיסי ש"ס וילנא לעת שעשו כבתוך שלהם בהגהותיו של היעב"ץ וברצונם החליטו מי ישקט ומי יטרף, וחלקם הוספות מספרו של היעב"ץ 'קולן של סופרים' בו קיבץ את הגהותיו ותיקנם לדפוס.

בכל מקרה - זו היא הגהתו של היעב"ץ התמוהה לפי ריהטא, ומי כהחכם וידע פשר דבר - יואיל נא לסבר את אוזנינו ואומן מומחה יקרא.